

Josepe Kamino apez euskaldun eta euskaltzalea

Non sortu zen Josepe Kamino? Arnegin? Arnegi aspalditik Luzaideko auzoaldea izan da eta lehen eliza 17. mendekoa baizik ez da, muga finkatu zenekoa. Gaur egun oraino arnegitarrek arreba, aitona edo izeba Luzaidekoa daukate. Eta alderantziz. Añex, ama, Arnegi Argaraiko alaba zen. Gexan, aita, Luzaide Harginaineko semea "mugaz" bestaldekoa! Muga zer den ez dakitelako konfirmazioa: aita Wyomingerat joan zen 1906an, gero Martin seme zaharrena, Denise alaba gazteena bezala, biak beti han baitaude.

Lehenagoko istorioak horiek denak. Aita 1913an Argarairat ezkontzea bezala, bizi behar baita 400 metroko gain haietan, Arabako zelaiekin deus ikustekorik ez duten malda xutetan, legartxunentzat eginak eta ez traktoreentzat. Josepek ikusi ditu etxean sartzen ura, argindarra, telefonoa, beribilentzat ibilgarri den bidea (1962an)... Ordu arte, ala mezarat, ala eskolarat joateko oren baten bidea oinez. Hoberenean, astoz.

Lehenagoko istoriokoa ere 14 haurrideko etxea, horietarik bost Euskal Herritik urrun joanak? Mundializazioan sartuak ziren. Baina arnegitar geldituz: 266 haurride eta iloba bildu ziren 2007an... Garazin.

Lehenagoko munduan, lehenagoko erlijio. Lanak izan zituen Josepe apez gazteak Iholdiko erretorearengandik erdiesten, anaia larunbatarekin ezkontzeko baimena: mezarat joanen ote ziren gero, biharamunean, igandean? Gutiz ez utz! 1947an ez zuen arreba baten ezkontzarat joateko baimenik erdietsi, apezgaiek ez baitzuten deus egitekorik ezkontzetan! Moda zaharreko apezak baziren oraino 1974an: Hazparnen Kornu gaztea ordenatzeko, misionesten kapera baizik ez zuen izan apezpikuak, Eliza nagusia Besta Berriko elizkizunentzat behar zuelakoz jaun erretoreak! Ondoko urtean sartu zen Kamino Hazparneko erretore.

Dena den hortik aterea da Josepe apez, haurren arduradun, bikario, erretore, diozesako bikario nagusi, artean seminario handiko buru egon ondoan.

Elizaren zerbitzuko, Elizaren ibilbide bera egin du. Eliza gorenean ezagutu du 4.000 gazte bildu zirelarik Hazparnen *Euskaldun Gazteriaren* urteko bestan (1953), 400 gazteri predikatu zielarik Parisko St Honoré elizan aste batez (1954), 300 ikasle gaztekin oinez egiten zutelarik Lurdako beilan azken eguna (1956-1963). ELB, Laborantza Ganbara, Idoki eta beste sortu dituztenak ez ote dira *Euskaldun Gazteriaren* umeak? Zer sortu dute euskal mundutik urrun hirietan formatu gazteek?

Argaraiko luzaidarrak ez zitezkeen frantsesez mintza. Uraren bi aldeetan euskara zen errege, errepublika izanagatik. Arnegiko euskara landu zuen emeki-emeki. Hazparneko kolegioan "Gaxtelu" zuzendariak eman zion euskal kantuen amodioa: txapelketak antolatzen zituen. Baina, 1937an oraino *anti*¹ deitu ziria martxan zen kolegioan! Gero Uztaritzen, dantza

taldea sortu zuten eta Euskal Herri bat bazela ikasi Lafittekin. Honek Arnegin barnatua zuen euskara: oporrak bederatziz urtez Arnegin iragan zituen apezgai zelarik eta nola erretoreak ez zuen katiximarik batere egiten urtean barna, Lafittek betetzen zuen hutsa udako egun guzietan, euskaraz prefosta!

Seminario handian predikatu behar zen, euskaraz ere. Ikasi zuen bere Arnegiko euskaraño hura behar bezala idazten, hitzen erdiak jan gabe. Xarriton, Hiriart Urruti eta beste zenbaitekin beren lanak agertzen zituzten *Ximixt* deitu kaierean. Orduan zion lehen artikulua igorri *Gazte* hilabetekarira.

1946an Narbaitz kalonjeak sortu zituen *Euskaldun Xoriak*, euskarazko lehen udalekuak. Beste zenbaitekin 120 mutikoren begirale izan zen Kamino. Denek jakin behar zituzten oinarrizko 47 kantu bildu zituen Narbaitzek *Xaramela* liburutxoan.

1953an, horren gibeletik zen haurren Ekintza Katolikoaren arduradun izan zen apez gaztea: nexkak ere sarrarazi zituen. 3.500 haur euskaldun bildu ziren 1963an Donibane Lohizunen egin zuten haurren besta handian.

Haur horientzat *Pan Pin* hilabetekaria sortu zuen 1960an: lau koloretan atera zituen 8 orrialde Valverde inprentak, Espainiako gobernuaren baimena erdietsirik baldintza batekin : *dar preferencia a personas y hechos españoles*. Dakizuen bezala, arnegitarrek txapeldun mugaz gaindikako harremanetan! Xabier aipatu zuten beraz lehen zenbakian. *Pan Pinen* zituen plazaratu Manex Pagolak, bera ere begirale zelarik, txorientzat sortu lehen kantuak. 1963a arte, 24 zenbaki atera ziren 2.000 aletan bakoitza. *Pan Pin* izan da "x"-ek "ch" ordezkatu duen lehena Iparraldean, ondotik *Gaztek* bide bera hartzen zuela.

Gazte zen, Idieder apezak 1945ean sortu hilabetekaria *Euskaldun Gazteriarentzat*; bizi berri bat eman zion Xarritonek. *Gazte* ere gorenean zen: 1956tik 1964rat 70 zenbaki atera ziren. Zabaltzen ziren 4.000 aleetarik 400 Aljeriako soldaduei igortzen ziren. Mixel Itzainak haientzat sortu zuen *Euskalherria* aldizkaria, osoki euskaraz; soldaduek igorri gutunak betetzen zuten. Zoazte orai beren gutunak euskaraz idatz litzaketan 300 gazteren bila!

Santandreko bikario zelarik 1952 eta 1953an, misioak muntatu zituen euskaraz, galderak egiten zizkietela predikariari jendeen artetik. Entzuleak ez ziren lokartzen! Ondoko urtean hasi zuen eliza horretan, geroztik bizi den euskaldunen meza.

Ordukoa da ere liturgiaren euskaratzea eta kantuen berritzea. Koralak sortu ziren parroketan eta Koralen Biltzarraren buru izendatu zuten (Seminario handian kantu arduraduna izana zen.) 1969an 600 kantari bildu ziren koralen lehen egunean Hazparnen.

Buru zen Hazparneko misionesten taldea desegin zuten 1976an *apez eskasagatik*. Gailurrerat heldu eta ala Elizak, ala euskarak, elkarrekin hasi zuten beherapena. *Gazte* eta

Pan Pin, biak isildu ziren irakurle eskasez eta *Euskaldun Xoriak*, emeki-emeki *erdaldun* bilakatu.

Lehenagotik hasia bazen beherakada eta liturgiaren euskaratzea honekin egin bada ere, ez dezakegu ahantzi, Vincent apezpikuarekin izan zela Elizaren eta euskal munduaren arteko haustura. Gose grebalariak katedralean jarri zirelarik 1971n, Telesforo de Monzoni kanpoa manatu zion, urte oroz Lurdan ikusten zuelarik gaixoen beilan. Ez zuen Loiolarako gomita onartu Aita Saindua etorri zelarik 1982an! GAL ari zelarik erail eta erail, isiltasuna izan zen apezpikutegian.

Apezen aldetik ere gauzak ez ziren argi. Apez-gogoeta talde bat baldin bazen ere, zer egin zezakeen? Apezetan, haustura ez zen bakarrik biarnes eta euskaldunen artean; euskaldunen beren artekoa nabari zen, Euskal Herria zelarik jokoan *bakotxa bere alde, besteen erranaz axolatu gabe* idatzi izan du.

1987an seminarioko buru izendatu zutelarik 18 apezgai ziren... bost diozesatakoak, bakar bat euskaraduna... 18 apez berri izanak zirelarik Kamino apezte zelarik. 1962an 60 urtez peko 645 apez zirelarik diozesan, 42 ziren 50 urte berantago. Zergatik horrelako beherakada?

Euskarak bezala, elizak beherapena jasan du. Herri berean, hiltorian izan ondoan euskarak bizi berri bat hasia du ikastola, gau eskola, irrati eta gaineratekoekin. Elizan ere lehen pindarrak agertzen ari ote zaizkigu hauspetik ? Seminarioan apaizgai bakar batean zeudelarik duela sei urte, 25etara hupatu dira berriz. Hazparnen erretore zelarik haur guziak bataiatuak baitziren eta denak katiximan ibiltzen, aurten erdiak dira katiximan. Baina kasik urte oroz batek edo bestek bataioa eskatzen du. Artetan, heldu zenbaitek. Gorapenean, biak elkarrekin egundainokotan, euskara eta Eliza? Lasto ala egur sua? Geroak erranen.

Euskararen militanteek frogatua dute zilo batetik atera daitekeela. Ez ote litezke noizbait gogoeta sakonak egin beharko lehenagoko Ekintza Katolikoaren *ikus, epaitu eta egin* lemari jarraikiz ikusteko zergatik ez garen gu ere gorapen bidean? Baina apez biltzar batean, hori aipatu nuelarik entzun nuen : *On n'a pas de question à se poser?*

Xipri Arbelbide